

*aan*PASSEN!

*aan*PASSEN?

*aan*PASSEN...

Een aanzet tot dialoog tussen drie generaties Indische Nederlanders
in interview, object en film **Vaya Nijhof** en **Iris Cousijnsen**

KIT Publishers

Tweede generatie dvd [film]

<i>Introductie</i>	
Jos Waccary	
Lilian Dingemans - Breton van Groll	
Elizabeth ter Kulve	
Winnie Sorgdrager	
Jeffrey Pardoën	
Ingrid Kockx	
Peter Bouman	
Jan van Lijf	
Wouter Muller	

Derde generatie In'do Boxes [foto's objecten]

Robbie Bastiaans	8
Annezaria Frich	22
Ronald Meulman	36
Rens Ghijsels	48
Alida van der Pluijm	62
Clint Versteeg	77
Kim Goosen	78
Sanne Kruikemeier	92
Maureen Nijhof	106
<i>Making of: boxes</i>	116
<i>Workshop: Estelle Waccary</i>	128

Niet afgebeeld: Didier Declercq, Thomas Hoppe, Patrick Italiaander, Kinke Nijland, Joël Reehuis, Heleen Schippers, Christiaan Versteegh, Skip Waccary

*in*HOUD

Eerste generatie interviews [boek]

Mevrouw Ter Kulve-van Os <i>'De discriminatie heeft veel diepe wonden geslagen'</i>	9	Mevrouw Kockx-Wariki <i>'Ik ben altijd een oorlogskind gebleven. Dan ben je opgejaagd, je hebt geen vaste plek'</i>	93
Meneer Bouman <i>'Als je de perken niet te buiten gaat, kan er niks met je gebeuren'</i>	23	Meneer Schippers <i>'In Indonesië word je nooit een Indonesiër, in Nederland ben je wel Nederlander!'</i>	107
Meneer Beers <i>'We zijn versplinterd - dat is de geschiedenis van de Indische mensen'</i>	37	Meneer Benschop <i>'Waarom zijn we hier potdorie uitgesmeten, waarom zijn we uit ons Indië weggegaan?'</i>	117
Mevrouw Keizer-Frans <i>'Je moet gek zijn hier. Dan krijg je pas een uitkering als oorlogsslachtoffer. Of je moet huilen en grienen'</i>	49	Mevrouw Ter Heide <i>'Een beetje Indisch, veel Japans - maar ik ken mijn vader niet'</i>	129
Meneer Rasker <i>'Mijn oorlog is bij de Japanners geweest'</i>	63		
Mevrouw La Fontaine <i>'Ik wilde mijn best doen om zo Hollands mogelijk te leven'</i>	79		

3

Inhoud	2-3
Ten geleide: Fridus Steijlen	4
Beschrijving en verantwoording	5
Beknopte verklaring van woorden en begrippen	140
Colofon	143

Ten geleide

Vrijdag 18 januari 2008 was ik een hele dag te gast bij Vaya Nijhof en Iris Cousijnsen in Enschede. Mijn bezoek diende twee doelen. Om te beginnen wilde ik Iris en Vaya interviewen in het kader van mijn onderzoek naar de mensen achter Indische organisaties. Vaya en Iris waren immers ontegenzeggelijk de drijvende kracht achter Nasi Idjo, dat vanuit de jongere Indische generaties een eigen, fris geluid wil laten horen. Het tweede doel was om met hen te praten over het 'meergeneratieproject', waarvoor ze financiën van Stichting Het Gebaar hadden gekregen.

Toen ik laat in de avond naar Amsterdam terugging, kon ik terugkijken op een intensieve, maar ook zeer genoeglijke dag. Mijn interviews met Iris en Vaya waren diepgaand en vertrouwelijk geweest en door over haar schouder mee te kijken leerde ik van Vaya Indische boerenkool klaar te maken. Of mijn aanwezigheid voor Iris en Vaya zinvol was geweest zou nog moeten blijken. Ze hadden een ambitieus project opgezet om de ervaringen en ideeën van de verschillende generaties Indische Nederlanders naar boven te halen en die met elkaar te laten delen. Uitdagend, maar ook ingewikkeld waren de plannen omdat ze de 'stemmen' en 'ervaringen' van de drie generaties op verschillende manieren aan hen wilden ontfutselen en op verschillende manieren wilden doorgeven. Mijn bescheiden rol was om ze in te wijden in de geheimen van mondelinge geschiedenis en het vastleggen van levensverhalen.

4

*We zijn nu twee jaar verder en het ambitieuze project van toen wordt gepresenteerd onder de titel **Aanpassen!** Met veel plezier heb ik kunnen constateren dat alle beloftes van het begin door Vaya en Iris zijn waargemaakt. De presentatie van het 'aanpassen' is veelzijdig. Het is een boek, een dvd en een tentoonstelling, maar het zijn ook foto's, verhalen, film en beeldende kunst. Op een zeer aantrekkelijke en inspirerende manier brengen ze de ervaringen van de verschillende generaties bij elkaar. De verhalen en het visuele materiaal bieden veel aanknopingspunten om verder te gaan met het delen van ervaringen en ideeën, niet alleen tussen generaties Indische Nederlanders, maar ook met niet-Indische Nederlanders. **Aanpassen!** is daarom een dynamisch project in zichzelf: het zal leiden tot nieuwe uitwisselingen van ervaringen.*

*Een belangrijke reden voor dit succes is de diepgang van het project. Al te vaak worden verhalen van de eerste generatie in boekjes vervlakt weergegeven waardoor een vervreemding tegenover de 'verteller' ontstaat in plaats van dat de lezer zich betrokken voelt, en het gevoel heeft de spreker te leren kennen. Dat is duidelijk niet het geval met **Aanpassen!** U zult het zelf ervaren als u de verhalen leest of de video of tentoonstelling bekijkt. De ingehouden en mooie vormgeving draagt daar zeker toe bij.*

*Een andere reden voor het succes is de manier waarop Iris en Vaya met het project zijn omgegaan: vol liefde voor het onderwerp en met enorm respect voor de mensen en de dingen die in het project werden betrokken. Dankzij subsidies van Het Gebaar zijn er de laatste jaren meerdere boeken en films over Indisch Nederland gemaakt. De kwaliteit daarvan is zeer uiteenlopend. Sommige schetsen een karikatuur van Indische Nederlanders en hun aankomst in Nederland, andere gaan vooral in op een persoon of gebeurtenis. Aan dat 'corpus' van 'Gebaarproducten' kan nu **Aanpassen!** worden toegevoegd. Het is een echte Nasi Idjo-toevoeging: fris, sprankelend en inspirerend, een must voor iedereen die iets wil begrijpen van drie generaties Indische Nederlanders.*

Dr. Fridus Steijlen

Onderzoeker bij het KITLV

Het meergeneratieproject van Stichting Nasi Idjo

Beschrijving en verantwoording

De samenstellers van dit boek, Vaya Nijhof en Iris Cousijnsen, zijn al vanaf hun tienerjaren bezig met hun afkomst. In 2003 richtten zij Nasi Idjo op, een Indische jongerenorganisatie met als uitgangspunt om Indische jongeren hun identiteit te laten (her)ontdekken. Vanaf 2006 groeide het plan om drie generaties Indische Nederlanders in beeld te brengen, met het 'meergeneratieproject'. Belangrijkste doel: het aanzetten tot dialoog in de Indische gemeenschap, mensen laten vertellen over hun verleden, heden en toekomst. Dat bleek soms heel confronterend te zijn. De jongste geïnterviewde was 9 jaar, de oudste 84. Er blijkt een ongeschreven overeenstemming te bestaan over wat 'Indisch zijn' is. Het project geeft daardoor een portret van de Indische gemeenschap. Dat is niet alleen plezierig en informatief voor de families en voor de Indische gemeenschap maar bijvoorbeeld ook voor de huidige politiek. Hoe werd er in dit multiculturele Nederland omgegaan met de repatrianten van de eerste generatie? Was die ontvangst goed in de barre omstandigheden van dat naoorlogse Nederland? Er blijkt veel kennis te ontbreken over de Indische gemeenschap. Sommige kwesties zijn nooit uitgesproken. Het lijkt zinvol om openheid te betrachten, ook voor Nederlanders. Het is immers ook hún geschiedenis.

Het meergeneratieproject volgde drie sporen die bij elkaar komen. De oudste generatie komt in beeld via dit boek, de tweede generatie via dvd en de derde in objecten, de zogeheten *In'do Boxes*.

In 2008 verwierf Nasi Idjo een subsidie van Stichting Het Gebaar om het meergeneratieproject inderdaad te realiseren en in maart 2010 presenteerde Nasi Idjo het complete project in de expositie ***Aanpassen!*** voor het eerst in Museum TwentseWelle in Enschede. Daarna reist de expositie rond door Nederland. De drieledige titel van dit boek heeft betrekking op de drie onderdelen van het project:

Aanpassen! : als een verplichting en niet als een keuze - zo beleefde de eerste generatie de verhuizing, het gedwongen vertrek naar Nederland en het 'thuiskomen' in Nederland.

Aanpassen? : de tweede generatie ging vragen stellen: ben ik niet té goed geïntegreerd?

Aanpassen... met drie gedachtepunten typeert de derde generatie: is mijn Indische herkomst iets om over na te denken, is het iets om over te praten met mijn ouders of grootouders?

Het boek - **de eerste generatie**

Indo: 'In Nederland Door Omstandigheden' - het is een woordgrapje dat veel Indo's zelf graag maken. Het boek dat nu voor u ligt, gaat over die omstandigheden. In tien interviews vertellen Indische Nederlanders van de eerste generatie hoe ze leefden in Nederlands-Indië voordat de Japanners kwamen, hoe ze de Japanse bezetting doorstonden. Daarna kwamen de beruchte bersiaptijd, de onafhankelijkheidsstrijd en de politioele acties. 'Ons Indië' werd de Republiek Indonesië onder leiding van Soekarno. De Indische Nederlanders kregen het moeilijk. Zeer velen migreerden 'naar een ander deel van ons land' en veruilden de Gordel van Smaragd voor het koude kikkerland, duizenden kilometer verder. De geïnterviewden in dit boek migreerden tussen 1945 en 1967 naar Nederland. Hoe werden ze ontvangen? Hoe bouwden deze eerste Indische migranten hun toekomst op? Wat kwam er terecht van hun toekomstdromen en hoe Indisch zijn ze gebleven, hoe Indisch voedden ze hun kinderen op? Al die vragen werden gesteld. De tien geïnterviewden antwoordden in alle openheid. De oudste geïnterviewde is 84 jaar, de jongste 62.

Er is naar gestreefd om de respondenten zo representatief mogelijk te selecteren. De verschillen in herkomst, opleiding, inkomen en huidskleur van de geïnterviewden zijn dus groot. Bij de gesprekken werd steeds dezelfde methode gevolgd: alle gesprekspartners kregen dezelfde serie open vragen voorgelegd. De taak van de interviewer was om te volgen en niet om te sturen. Sommige gesprekken duurden wel vier uur. Alle interviews zijn op dvd opgenomen en letterlijk uitgeschreven. Op basis van dat gespreksmateriaal is een leesverhaal gemaakt. 'Oral history' is het resultaat geworden. Anders dan bij 'gewone' interviews is dus in deze verhalen de spreektoon nog zeer herkenbaar. Dat is een bewuste keus. Af en toe herhaalt iemand iets wat hem of haar hoog zit. Dat knipten wij niet weg: iets wat drie keer terugkomt, heeft in de loop van een mensenleven blijkbaar veel indruk gemaakt en dient dus veel aandacht te krijgen. Deze levensverhalen worden vaak verteld in prachtig Indisch Nederlands. Dat is gelukkig niet altijd het Nederlands van Het Groene Boekje... De gevolgde methode, oral history, impliceert dat het materiaal in dit boek gezien kan worden als bronnenmateriaal voor vervolgonderzoek. De eerste generatie is immers aan het verdwijnen, hun getuigenissen dienen vastgelegd te worden. Alle geïnterviewden hebben de tekst in het boek geautoriseerd.

De dvd - de tweede generatie

6 Negen vertegenwoordigers van de tweede generatie werden op filmbeelden vastgelegd. Soms waren het kinderen van mensen die in het boek aan het woord kwamen, soms niet. De vragen waren steeds hetzelfde: 'Wat heb je meegekregen van het Indisch zijn, wat heb je doorgegeven aan je kinderen?' Daarnaast kregen de geïnterviewden verschillende keuzes voorgelegd: welke van deze twee tegengestelde keuzes past het meest bij jou? Het was niet altijd gemakkelijk om de mensen voor de camera te krijgen. Het lijkt een typisch Indische reactie om te zeggen 'dat je er niks mee hebt'. Dat moest ook vastgelegd worden. Juist op film: de kijker kan zelf zien wat de vragen oproepen. Soms zegt dat meer dan woorden. Sommigen van de tweede generatie lijken het Indisch zijn kwijtgeraakt te zijn: ze hebben teveel hun best gedaan om zich aan te passen. Er is heel veel gezwegen door de eerste generatie en dat is vaak overgenomen door de tweede.

In'do Boxes - de derde generatie

Met de kindskinderen van de eerste generatie - De jongste deelnemer 9 jaar, de oudste 31 - zijn persoonlijke 'schatkistjes' gemaakt. Aan hen werd gevraagd: hoe zie jij opa en oma, wat betekent Indisch zijn voor jou? Dat toonden ze door hun eigen manier van communiceren: één deelnemer maakte een rap, een ander bracht Indonesische kant-en-klaar maaltijden mee, iemand had iets met geuren, er kwamen foto's uit opa's privéverzameling op tafel. Deze generatie blijkt er soms wel trots op te zijn dat ze Indisch zijn, al is de een veel meer bezig met zijn of haar achtergrond dan de ander. Toch weten jongeren vaak niet waar hun opa's en oma's vandaan komen, waar hun ouders vandaan komen, en daarmee waar zij zelf vandaan komen. Andere migranten in Nederland kunnen terug naar hun land van herkomst. Terug naar Nederlands-Indië kan niet meer...

Over de auteurs

Vaya Nijhof *Al tijdens haar opleiding Architectonische & Monumentale Vormgeving aan de Academie voor Beeldende Kunst en Vormgeving (AKI) in Enschede was haar Indische achtergrond aanleiding tot ruimtelijke objecten met thema's als 'thuisgevoel' en 'daar en hier'. Vaya is medeoprichter en voorzitter van stichting Nasi Idjo, een jongerenorganisatie die zich vanaf 2003 inzet voor het vormgeven van de Indische identiteit, met de oudere generaties als aanspreekpunt. Vanaf 2007 is zij tevens bestuurslid van het Indisch Herinneringscentrum Bronbeek in Arnhem. Vaya Nijhof is interieurarchitect.*

Iris Cousijnsen *Haar middelbare schooltijd en de opleiding Visuele Communicatie waren doorspekt met het zoeken naar - en vinden van - de Indische identiteit in al haar schakeringen. Dit resulteerde zoal in het verkennen van Indische kunst, een boekenlijst vol Indische literatuur en een afstudeerproject over gemengde huwelijken. In 2003 verruilde Iris deze meer wetenschappelijke invalshoek voor een persoonlijke benadering van haar Indische achtergrond, toen ze samen met onder meer Vaya Nijhof stichting Nasi Idjo oprichtte. Iris Cousijnsen is grafisch ontwerper.*